

GRIGORE VIERU AND THE CHRISTIC INTERTEXT

Igor URSENCO

"Petru Maior" University of Tîrgu Mureş

Abstract: The present study brings forth a complementary light on the entire activity of the Bessarabian poet Grigore Vieru, considered as oscillating between litany and autohagiografism, often failed ideologically. Moreover it advances the pantropical hypothesis that the well-known Christian prayer "Our father" is served broadly as intertextual pretext for Vieru to his list of books, and particularly to a several of his thematic texts.

Keywords: intertextuality in Poetry, Grigore Vieru, Christology, Cultural Psychoanalysis, genotextualisation

În mod paradoxal pentru un poet catalogat, prin excelență, ca fiind promotorul pășunist basarabean al „maternității” patriarhale și al „copilăriei ingenuie”, vom putea observa la Grigore Vieru o fațetă ocultă, nepopularizată, mai exact cea a narcisismului oedipal¹ dar, în același timp, asexuat și sublimat cultural din punct de vedere psihanalitic². Mecanismul dat începea, probabil, să producă efecte încă în tinerețea sa creatoare, de exemplu prin „Cântecul puișorului de melc” inclus în curricula școlară de peste Prut:

S-a stins soarele cel bun.
Eu mă culc, povești îmi spun.
Dar niciuna nu-i frumoasă...
Greu e singurel în casă!

Până își va fi marcat viitorul teren estetic (tematica și motivele) în texte întitulate sugestiv „Autobiografică” („Mama mea viața-ntreagă / A trăit fără bărbat”) sau „Abecedar” („Când eram mic, / Mă jucam în cuvinte. / Jucam prost – am pierdut aproape / toate cuvintele. / Nu aveam de la cine / lua altele. / Tata era luat / și dus departe. / Mama tăcea.”), nu trebuie uitat că poetul basarabean va dezvolta intuitiv toate beneficiile culturale ce decurg din mecanismul imagistic *in absentia*. O mostră concludentă în acest sens pentru creația sa rămâne a fi, indubitabil poemul „Buzele mamei”:

Iar buzele tale sunt, mamă,
O rană tăcută mereu,
Mereu presurată cu țărna

¹ <https://ro.wikipedia.org/wiki/Psihanaliz%C4%83>

² Cf. complementaritatea vizunii la Gheorghe Crăciun; „Scrisul de unul singur, în totală izolare, fără nicio speranță de dialog, singurătatea maladivă, eternă a scrisului mi se par insuportabile”, *Desenul și scrisul // Viața românească*, nr. 3-4, martie-aprilie, 1996, p.99

Mormântului tatălui meu.
 O, buzele ce sărutară
 Al tatei mormânt
 Mai mult ca pre dânsul,
 Pre tata,-n
 Puținii lui ani pre pământ.
 Acuma când nu te poți, mamă,
 De sarea din șale pleca,
 Cine ridică mormântul
 Spre gura uscată a ta?!

Evident, nici la o lectură sumară nu poate scăpa atenției uzanța obsedantă a formei arhaice („pre”) pentru prepoziția „pe”, care îi conferă textului citat o religiozitate transcendentă, am putea spune. Printr-un proces de genotextualizare continuă, memoria transculturală poate îndruma cititorul câteva decenii în urmă, către faimosul poem de largă respirație al lui Andrei Belyi (Prima întâlnire, 1921³):

Uneori zeii-afemeiați
 Coborau de sus pentru mamele noastre⁴.

Așa cum era de așteptat, pasajul următor dezvoltă, inevitabil, un tablou impresionant al impoderabilității metaterestre, ce poartă cu sine toată încărcătura obsesiei egocentriste în poemul simbolistului rus:

Eu sunt fiul eterului. Omul
 Care deturnează traseul terestru
 Cu porfiru-mi eteric
 Lume după lume, veac după veac⁵.

Se pare că procedeul *sympatheia* – parte integrantă a hermeneuticii culturii depozitate peste veacuri în experiența umană – va rezona perfect peste ani cu cele două versuri antologice vierene din „Făptura mamei”, chiar dacă vom asista la o mișcare inversă, de jos în sus:

³ «Первое свидание», поэма Андрея Белого, написанная в Петрограде, [https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%B5%D1%80%D0%B2%D0%BE%D0%B5_%D1%81%D0%B2%D0%B8%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%B5_\(%D0%BF%D0%BE%D1%8D%D0%BC%D0%B0\)](https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%B5%D1%80%D0%B2%D0%BE%D0%B5_%D1%81%D0%B2%D0%B8%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%B5_(%D0%BF%D0%BE%D1%8D%D0%BC%D0%B0))

⁴ Traducerea noastră originală
 „Бывало, боги-женолюбцы
 Сходили к нашим матерям...”

⁵ Traducerea noastră originală
 „Я – сын эфира. Человек, –
 Свиваю со стези надмирной
 Своей порфирию эфирной
 За миром мир, за веком век”

Ușoară, maică, ușoară,
C-ai putea să mergi călcând
Pe semințele ce zboară
Între ceruri și pământ!

În priviri c-un fel de teamă,
Fericită totuși ești –
Iarba știe cum te cheamă,
Steaua știe ce gândești.

De altfel, ideea nealterată a poemului va fi reluată într-un alt text (Chipul tău, mamă), convergând în clusterul tematic al maternității cosmice păgâne:

Nedespărțită de cer
Ca apa de uscat,
Locuiești o casă
Cu două ferestre:
Una ce dă spre viață,
Alta cu fața spre moarte.

Nu altfel stau lucrurile și într-un text de factură creștină, „Crucea”:
Roiesc zilele
În jurul Crucii
De pe mormântul tău,
Mamă,
La fel ca albinele
În jurul unui pom înflorit.

De altfel, prin mixarea nedozată a Erosului cu Thanatosul, stilul recognoscibil al autorului era deja transferat la întâmplarea funestă a vieții sale într-un refren antologic din poemul „Cu viața, cu dorul”:

M-am amestecat cu cântul
Ca mormântul cu pământul.

Totuși marjele narcisismului pot atinge cote paroxice, dincolo de iluminarea imagistică pleneră pentru panteismul organic urmat fidel de către poetul basarabean șaizecist. Materialul pentru poemul de mai jos (***)cum nu sunt) nu putea veni decât dintr-o experiență umană intensă, în cazul său una dramatică, și anume cea legată de moartea mamei:

Nimeni nu
poate golul să-l umple,
Golul ce-l lași –
Nici cântecul meu,
Nici popularul meu nume,
Nici țara chiar.

Prin filtrul acestui text ar fi interesant de observat cum motivele reverberate ale maternității și geografiei intră în germinare intertextuală de anvergură în poeme semnate de autorul de la Chișinău („Mamă, tu ești ...”⁶) și literata de la București Ovidia Babu („Țară”, din volumul de debut „Poeme”, Editura Cartea Românească, 1971)⁷. Sincronicitatea dialogală a altor autori congeneri români care nu s-au cunoscut vreodată pare cu atât mai imposibil azi, odată cu dispariția sârmei ghimpate de pe râul Prut.

Revenind la Vieru și obsesia sa ontologică pentru maternitate, amintim că există o sumedenie de poeme intermediare – cum ar fi „Spre chipul tău” („Mă-ntorc spre ce mi-e sfânt și-aproape: / Spre chipul tău de aur, mamă, / Și-mi curge sufletul ca grâul”) sau „Mânile mamei” („Când m-am născut, pe frunte eu / Aveam coroană-mpărătească”) – care vor conduce inevitabil în direcția epistolei cuvioase „Către Fecioara Maria”:

Așa cum stai și ne privești din rame –
Bună și frumoasă și smerită,
Tu semeni mult cu ale noastre mame
Și puterea Ta-i nemărginită.

Referințele biblice nu se rezumă, totuși, la estetizarea practicilor de cult ortodoxe, iar un poem ca „Floarea-Soarelui” nu face decât să reconfirme, dacă mai era cazul, animismul funciar al eroului liric:

Cu aură pe cap, de flăcări,
Cu aspru strai, sărăcăcios,
Rugându-te adânc, spre Soare
Ești cel din urmă credincios.

O investigație cât de epidermică poate demonstra un fapt indubitabil: câmpul lexical al poeziei amintite conține și alți markeri hagiologici (tutunul-păgân, sfânto, roua sufletului). Dincolo de motivele stănesciene vădite, de exemplu, „Între Orfeu și Hristos” este un text ce consolidează statutul cristic adoptat de autor oarecum într-o variantă păgână „soft”:

⁶ Mamă,
Tu ești patria mea!
Creștetul tău –
Vârful muntelui
Acoperit cu nea.
Ochii tăi –
mări albastre...

⁷ Chiar când mi-am șters în năframă fața însângerată,
a rămas acolo – ciudată urmă – chipul tău, țară.
Nu știu cum răspundeau trăsăturile mele, pe pânza aceasta cu ale tale,
cum munții tăi a uimirile mele-aduceau,
lacrima se rupea într-o mie de râuri ...
și-n dreptul gurii întoarse, arse de sete,
rămânea-ntotdeauna o mare sărată, sărată.

Lacrima: piatră funerară
 pe mormântul ochiului meu.
 Va veni alt cer.
 În altă lume se va deschide
 Ochiul meu, dând piatra la o parte.

Din punctul nostru de vedere cel puțin două ar fi explicațiile pentru care Imaginea intangibilă a Mamei și Chipul ideal al Tatălui sunt perpetuate neostenit în creația lui Grigore Vieru, pe parcursul deceniilor. Or, situația dramatică băiatului de la țară crescut fără de tată a fost agravată, complementar, și de lipsa „paternității” culturale: în condițiile aridității literare într-o Basarabie guvernată de haiduci estetici în epoca ei sovietică⁸, tânărul poet Vieru era pur și simplu constrâns să se lanseze pe cont propriu în identificarea de „blocuri etice masive și gânditoare”⁹ pentru o paradigmă lirică valabilă.

Cazul său literar ilustrează cum nu se poate mai plauzibil ideea dezvoltării concentrice – și nu evolutive – a culturii de pe mapamond, a celei naționale sau regionale în particular. Lipsa continuității artistice într-o Basarabie înstrăinată de matca spirituală (egregor) l-a obligat să caute pe la vecini sau pe-aiurea modele de înaintași. Nu e de mirare așadar că – în ciuda ofertelor disponibile de emulație în sensul oedipian atribuit de Harold Bloom¹⁰ – și aici vocea (inclusiv estetică) a sângelui și-a spus negreșit cuvântul¹¹. Îmbrățișând ideea lui Nichita Stănescu de explorator al „nodurilor și semnelor”, congenererele său literar de peste Prut a devenit portavocea unui romantism păgân întârziat altoit direct pe vârfurile liricii românești religioase interbelice. următoarea remarcă a culturologului rus Alexey Veselovski: „Poetul se va naște, dar materialul și predispoziția poeziei lui este deja pregătită de grup. În acest sens, se poate spune că *petrarchismul* e mai vechi decât *Petrarca*”¹².

Doar că din cele trei „canoane” la îndemână – romantic-național (1840-1884), clasic-victorian (1867-1917), modernist (epoca interbelică) și neomodernismul anilor 60-70¹³ – basarabeianul face un potpuriu din „personalități exprimând – metalingvistic – impersonalitatea”¹⁴ religioasă. Spre deosebire de reflexivii Ion Pillat, Vasile Voiculescu, Radu Gyr sau Nichifor Crainic, la Vieru „Complexul lui Hristos” tinde, vom vedea, către „un fel de

⁸ <http://www.moldovenii.md/md/section/178>

⁹ Nichita Stănescu, *Fizologia poeziei*, București, 1984

¹⁰ Harold Bloom, *Anxietatea influenței. O teorie a poeziei*, Editura Paralela 45, Pitești, 2008

¹¹ Artistul, orice ar încerca, nu scapă de poruncile scrise cu sânge în anatomia lirică a ființei”. Cf. Lucian Blaga, *Trilogia culturii / Opere*, Editura Minerva, București, 1985, p. 274

¹² Веселовский А.Н. *Историческая поэтика*, Москва, 1989, p. 215

¹³ Nicolae Manolescu, *Literatura română postbelică. Lista lui Manolescu*, Editura Aula, Brașov, 2001

¹⁴ Nichita Stănescu, *Fizologia poeziei*, București, 1984, p. 582

limbaj al ființei reactivat într-o nouă rostire individuală¹⁵, în mod necesar narcisiacă. O strofă din poezia „Sunt” ar trebui să fie suficientă pentru ilustrare:

Sunt cartea cea cu pagini sfinte.
Pe față preoți o sărută.
Pe spate scârnave cuvinte
Înșiră golănimă brută.

Ca de altfel și alt text din creația târzie a lui Vieru, „Din suferință-nvăț”, ce renunță la spontanietatea poetică juvenilă în favoarea patosului declarativist:

Din slăvile cerești
Le cârmuiește Dumnezeu
Pe toate:
Bucuria, lacrima.
Învăț din suferința
Sufletului meu.

Ulterior, starea de kenoză¹⁶ fiziologică va fi transferată estetic de către Grigore Vieru asupra sinelui liric într-un poem intitulat – strategic, pentru posteritate – „Doină”:

Eu mor pe cruce pentru ea,
Iar lumea hohotește rea.
Nici nu știu, iată, în chinul meu,
De-am mai trăit!
Vestește-L, mamă, pe Dumnezeu
Că am murit!
Din pâine iau, să pot zbura,
Cât de pe flori albina ia (...).
Vestește-L, mamă, pe Dumnezeu
Că am murit!
Ajuns-am a umbla mereu
În brațe cu mormântul meu.

Este util de observat cum referințele plauzibile din biografia personală a poetului conduc *in absentia* la o Trinitate religioasă compensatorie. Tabelul pe două coloane propune și încearcă să ilustreze presupuziția fără comentarii de prisos:

Poemul „Autobiografică”	Componența Trinității în dogma creștină
-------------------------	---

¹⁵ Ioana Em. Petrescu, Eminescu și mutațiile poeziei românești, Cluj-Napoca, 1989, p. 232

¹⁶ „Golirea” lui Iisus Hristos de Slava avută înainte de întrupare și asumarea firii omenești ferită însă de păcat; revers: *îndumnezeirea firii omenești* din Isus Hristos

<p>Mama mea viața-ntreagă, Stând la masă, ea și eu, Se așază între mine Și Preabunul Dumnezeu.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Sfânta Fecioară Maria (<i>Mama-Născătoare</i>) ▪ Iisus Hristos (<i>Pruncul</i>) ▪ Dumnezeu (<i>Tatăl-Atoate-Creatorul</i>)
<p>Și eu țin atât la mama, Că nicicând nu îndrăznesc Dumnezeul din privire Să mă vâr să-l mâzgălesc.</p>	<p>Complexul hagiografic <i>versus</i> taboo-ul religios</p>

De altfel, la întrebarea unuia dintre interviuatori („cum este acum lacrima Poetului în Basarabia?”) Vieru răspunde nu doar aluziv („curge ca acum două mii de ani. Curge în speranța binelui românesc”¹⁷), dar ca un participant ferm la încarnarea, *hic et nunc*, a Trinității celeste și tipografice: „Port suferința de neam / ca pe un nimb” („Sunt naționalist!”). Mai mult, într-unul dintre „Poemele” cu dedicație (Adrian Păunescu, de exemplu), șaizecistul de peste Prut își trasează ideologia poetică deja ca pe un mesianism ideologic:

De ce, o, Doamne, dăruit-ai
ochilor mei întristați
o Țară atât de frumoasă
și-ndureratului meu auz
un cântec atât de ales?
Dă-mi Cerul Tău,
întregul cer în care
să-mi găsesc părinții
și pe Tine, Doamne,
iar împreună și nedespărțiți
să fim de ajutor
și rodnici sprijin
acestui neam prea chinuit
și vremea s-o refacem!

Peste decenii bune după destrămarea Uniunii Sovietice, din copilul-orfan Vieru va emerge Poetul-orfan de țară, unele texte necritice ale căruia vor deversa un soi de mesianism populist *ad-hoc*, așa cum e cazul controversatului „Glonte Internaționalist”:

Și-atâta suferință mă apasă
Și nu de glonte, ci de jale mor.
Noi nu ucidem! Noi prin suferință
Eroi, martiri, profeți și sfinți suntem.
Din ea: din suferință-și ia ființă

¹⁷ <http://www.grigorevieru.md/creatia/interviuri-dialoguri-mese-rotunde/324-interviu-cu-grigore-vieru-de-valentin-marica-1995>

Vecia-n care credem și cântăm.

Raportată la un poem de tinerețe intitulat „Imn Globului Pământesc” – un manifest ce anunța depășirea condiției de „poet-plugar” asemenea preromanticului scoțian Robert Burns¹⁸ sau poetului avangardist rus Velimir Hlebnikov¹⁹ – „limba stelară” va urma la Grigore Vieru o traiectorie nebănuită, încununată cu „un posibil epitaf pentru mine”: „Aici odihnesc eu, robul lui Dumnezeu, care nu am tras foloase nici de pe urma vieții, nici de pe urma morții”²⁰.

După modelul Nichita Stănescu²¹ – literatul chișinăuean Grigore Canțăru urmărește cum poemul eminescian „Memento mori”²² a devenit palimpsest pentru toată creația ulterioară a poetului din Pitești – vom avansa în final ipoteza pantropică²³ potrivit căreia binecunoscuta rugăciune creștină „Tatăl Nostru” i-a servit pretext intertextual lui Grigore Vieru la conceperea cărților, în general, și a unei serii largi de texte neomogene, în particular.

Rugăciunea Domnească „Tatăl Nostru”	Titluri de cărți semnate de Grigore Vieru
Tatăl nostru Care ești în ceruri,	Mama, Aproape
sfințească-se Numele Tău,	Numele tău
vie Împărăția Ta, facă-se voia Ta,	Rugăciune pentru mama
precum în cer așa și pe pământ.	Strigat-am către cer
Pâinea noastră cea de toate zilele dă-ne-o nouă astăzi	Cicluri (o serie de texte domestice destinate copiilor)
și ne iartă nouă greșelile noastre	Un verde ne vede ²⁴

¹⁸ La care a avut acces prin intermediul scriitorului și traducătorului sovietic Samuil Marșak (din creația căruia, de altfel, a și tradus literatură pentru copii). Similitudinile în cuplul poetic Burns-Vieru (texte folcloric și cântece) ar putea constitui obiectul unui studiu separat

¹⁹ Poetul recalitrant pune la cale o utopie a Guvernului Globului Pământesc și a Suprastatului Stelar, gestionat de 317 de aleși ai Lumii

²⁰ A se compara ce scria despre sine tânărul Hlebnikov: „Pe piatra mea funerara să citească ... cel care a conectat timpul cu spațiul”

²¹ Grigore Canțăru, Nichita Stănescu: eminescianismul i-mediat // Revistă de Lingvistică și Știință Literară, 1996, nr. 3

²² Inițial se configura ca o reverență la „mitul napoleonian”, cu titlu „Odă către Napoleon” în 11 strofe (Ms. 2262), care prin decantări succesive s-a rarefiat și esențializat în textul final de 5 strofe fără referințe nominale. Vezi și Petru Creția, Cinci gânduri despre Eminescu // Viața Românească nr. 7, 1989

²³ (aici) Tendința de a se deosebi de tați, în sensul psihologic și artistic

²⁴ Așa cum afirmă însuși interviueatul, „titlul se vrea o replică dată ateismului din Basarabia”, <http://www.grigorevieru.md/creatia/interviuri-dialoguri-mese-rotunde/324-interviu-cu-grigore-vieru-de-valentin-marica-1995>

precum și noi iertăm greșităților noștri	Cicluri (o serie de texte rusofobe, apărute în special în presa scrisă)
și nu ne duce pe noi în ispită	Taina care mă apără
ci ne izbăvește de cel rău.	Izbăvirea
Că a Ta este împărăția și puterea și slava,	Întregul cer
Acum și pururea și în vecii vecilor. Amin!	Acum și în veac

Aceste observații ne permit să vorbim nu doar despre referințe clare *in presensia* la Trinitate, dar și la caracterul religios prin excelență al creației lui Grigore Vieru. Or, pornind de la „explicația genetică a poeziei ca act psihic (...) stocat și procrastinat în mod constant de-a lungul istoriei”²⁵, studiul de față a încercat să aducă lumină complementară asupra discursului vierean oscilând între litanie și autohagiografism, adesea eșuat în ideologie pură declarativistă.

BIBLIOGRAFIE GENERALĂ:

a) în limbile română și engleză

Blaa, Lucian, Trilogia culturii / Opere, Editura Minerva, București, 1985

Bloom, Harold, Anxietatea influenței. O teorie a poeziei, Editura Paralela 45, Pitești, 2008

Canțâr, Grigore, Nichita Stănescu: eminescianismul i-mediat // Revistă de Lingvistică și Știință Literară, 1996, nr. 3

Crăciun, Gheorghe, Desenul și scrisul // Viața românească, nr. 3-4, martie-aprilie, 1996

Creția, Petru, Cinci gânduri despre Eminescu // Viața Românească nr. 7, 1989

Manolescu, Nicolae, Literatura română postbelică. Lista lui Manolescu, Editura Aula, Brașov, 2001

Petrescu, Ioana Em., Eminescu și mutațiile poeziei românești, Cluj-Napoca, 1989

Stănescu, Nichita, Fizologia poeziei, București, 1984

²⁵ Веселовский А.Н., Неизданная глава из «Исторической поэтики» // Русская литература, 1959, № 2, с. 180

<http://www.grigorevieru.md/creatia/interviuri-dialoguri-mese-rotunde/324-interviu-cu-grigore-vieru-de-valentin-marica-1995>

<http://www.moldovenii.md/md/section/178>

a) în limba rusă

Веселовский А.Н., Историческая поэтика, Москва, 1989

Веселовский А.Н., Неизданная глава из «Исторической поэтики» // Русская литература, 1959, № 2

ACKNOWLEDGEMENT. The research presented in this paper was supported by the European Social Fund under the responsibility of the Managing Authority for the Sectoral Operational Programme for Human Resources Development, as part of the grant POSDRU/159/1.5/S/133652